

Tilburg University

Ekonomiese betrekkingen tussen Oost en West Europa

Boot, P.A.

Publication date:
1982

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Boot, P. A. (1982). *Ekonomiese betrekkingen tussen Oost en West Europa*. (Research Memorandum FEW). Faculteit der Economische Wetenschappen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

CBM
R

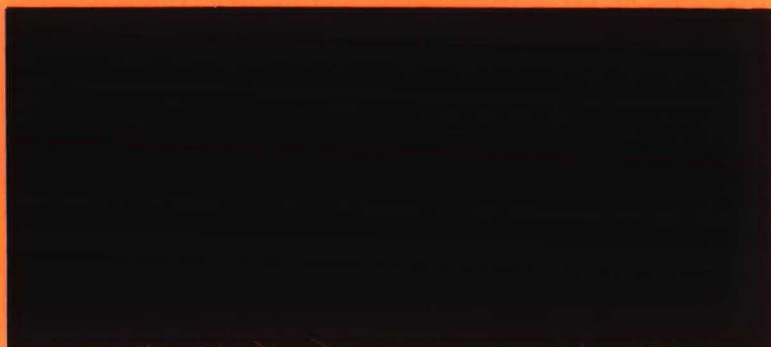
7626
1982
110

* C I N 0 0 5 5 3 *

faculteit der economische wetenschappen

RESEARCH MEMORANDUM

Bestemming 	TIJDSCRIFTENBUREAU BIBLIOTHEEK KATHOLIEKE HOOGESCHOOL TILBURG	Nr.
---	---	--

TILBURG UNIVERSITY
DEPARTMENT OF ECONOMICS

Postbus 90153 - 5000 LE Tilburg
Netherlands

No. 110

EKONOMIESE BETREKKINGEN TUSSEN OOST EN WEST EUROPA

door

Pieter Boot

mei 1982

De schulden van Oost Europese landen nemen onrustbarend toe en de Oosteuropese kredietwaardigheid zakt navenant. In dit artikel wordt kort uiteengezet waarom de Oosteuropese landen in de jaren zeventig zoveel gingen lenen. Vervolgens wordt een schatting gemaakt van de omvang van de schulden ultimo 1981. Deze wordt vergeleken met voorspellingen uit 1977 en 1980, waarna geanalyseerd wordt waarom er van afwijkingen sprake is. Deze analyse leert dat een voortdurende van de huidige ontwikkeling zowel voor West als Oost Europa nadelig is. Tenslotte wordt een aanzet gegeven tot een mogelijke wijziging van beleid: een Westeuropese hulpprogram. Doel van deze aanzet is duidelijk te maken dat in beginsel ook alternatieven denkbaar zijn.

In het begin van de jaren zeventig waren de kleine Oosteuropese landen en de Sovjet Unie gedwongen naar nieuwe groei impulsen uit te zien teneinde een dreigende stagnatie van hun nationaal inkomen te voorkomen (1). In meer of mindere mate was de enig denkbare groei impuls gebaseerd op een 'tweesporenbeleid' (2):

1. Grondstoffen en energie zouden op basis van lange termijn kontrakten door de Sovjet Unie geleverd worden, met als tegenprestatie deelname aan mijnbouwprojecten door de andere staten.

2. De economische kontakten met het geïndustrialiseerde westen zouden geïntensiveerd worden. In het westen zouden machines en licenties gekocht worden, die in een latere periode de export in westwaartse richting moesten stimuleren. Kredieten zouden zowel het tijdelijke betalingsbalanstekort overbruggen als een gelijktijdige toename van investeringen en consumptie mogelijk maken.

Wanneer in 1971/74 de Oosteuropese importen sneller toenemen dan de exporten is dat een gevolg van dit tweesporenbeleid. Een nieuwe situatie ontstond vanaf 1975/76. De olieprijsstijging zorgde voor toenemende handelstekorten met de Sovjet Unie, terwijl de export naar het geïndustrialiseerde westen stagneerde. Deze tekorten werden niet door een bepaald, van te voren uitgestippeld, beleid veroorzaakt maar waren een indicatie van ongecontroleerde, veelal institutioneel bepaalde, ontwikkelingen.

schulden

De betalingsbalanstekorten resulteerden in schulden. De westerse geïndustrialiseerde landen waren graag bereid deze te financieren. Aanvankelijk ging het met name om leveranciers- en exportkredieten. De westerse overheden waren zeer actief in deze vorm van kredietgeving en ondernemingen zagen de mogelijkheid de elders stagnerende afzet op te voeren. In tweede instantie namen konsortia van banken een groter deel voor hun rekening. Op deze wijze werden miljarden Eurodollars uit het OPECgebied en de Verenigde Staten naar de RWEH-landen doorgesluisd. Tegenwoordig is ruwweg 80% van de (bruto)kredieten door banken verschaft, terwijl 20% uit door overheden gegarandeerde exportkredieten bestaat. Het aandeel overheidskredieten is in het pakket leningen aan de Sovjet Unie aanzienlijk hoger dan

in leningen aan Oosteuropese landen (3).

Ondanks de schijnbare precisie van de cijfers die over de omvang van Oosteuropese en Sovjetschulden gepresenteerd worden, is niet eksakt bekend hoe groot deze omvang is. De schattingen lopen vergaand uiteen. Enkele oorzaken daarvan zijn:

1. De wijze waarop de schatting tot stand gekomen is. Baseert ze zich op cijfers van westerse kredietverschaffers, of is het een somming van vermoede betalingsbalanstekorten?

2. De volledigheid van de opgetelde kredieten; vele schattingen tellen het kortlopende leverancierskrediet niet mee.

3. Het al of niet opnemen van de schulden van de twee RWEH banken.

4. Het al of niet meetellen van de kredieten die overheid en banken in de BRD aan de DDR verlenen.

5. Het al of niet meetellen van kredieten van banken die niet bij de Bank for International Settlements aangesloten zijn (bijvoorbeeld Oostenrijk en Finland).

De meest gezaghebbende schattingen van RWEH-schulden zijn afkomstig van het Amerikaanse National Foreign Assessment Center, de Amerikaanse inlichtingendienst CIA en de Economic Commission of Europe van de Verenigde Naties (UNECE). Een onderlinge vergelijking van de schattingen leert dat de UNECE steevast de laagste en het Foreign Assessment Center doorgaans de hoogste omvang schat. De CIA komt op een middenpositie uit. Men hoeft zich door deze verschillende schattingen niet te laten misleiden; belangrijk is uiteraard wel dat niet de schattingen van bijvoorbeeld de UNECE voor 1980 met die van de CIA voor 1981 vergeleken worden om daaruit konklusies ten aanzien van een toe- of afname te trekken.

Nauwkeurige vergelijking levert tabel 1 op.

Tabel 1: netto schulden van RWEHlanden in het geïndustrialiseerde westen, mrd. \$, lopende prijzen, eind december:

	1971	1976	1980	1981
Bulgarije	0,7	2,8	4,0	4,3
CSSR	0,2	1,4	3,8	4,1
DDR	1,2	5,0	10,0	11,0
Polen	0,8	10,7	23,0	27,0
Roemenië	1,2	2,5	8,5	11,0
Hongarije	0,8	2,9	8,4	7,5
Sovjet UNie	0,6	10,1	17,5	19,0
RWEH banken	0,5	3,5	5,5	5,5
totaal	6,0	38,9	80,7	89,4

(bronnen: berekend op basis van UNECE, Economic Survey over 1980, New York, 1981 en The Economist, 30 januari 1982)

Om te weten in welke mate staten geacht kunnen worden hun schulden te zijner tijd terug te betalen is niet alleen de absolute omvang van deze schulden doorslaggevend. Andere indicatoren (4) zijn daarbij:

- a. De debt-service ratio, dat is de jaarlijkse betaling van interest en aflossing van middellang en langlopende schuld, afgezet tegen de jaarlijkse handelsexporten in konvertibele valuta.
- b. De netto schulden per hoofd van de bevolking.
- c. De netto schulden in vergelijking met de jaarlijkse export naar het geïndustrialiseerde westen.

Tabel 2: debt-service ratio van RWEH landen, 1975 en 1979; verhouding van de netto schulden, 1976 in vergelijking met 1971 en 1981 in vergelijking met 1976, in procenten

	debt-service in %		verhouding in %	
	1975	1979	1976/1971	1981/1976
Bulgarije	33	38	400	171
CSSR	14	22	700	342
DDR	25	54	417	250
Hongarije	19	37	363	276
Polen	30	92	1338	252
Roemenië	23	22	208	480
Sovjet Unie	23	24	1683	188

(bron: G. Fink, An Assessment of European CMEA Countries' Hard Currency Debt, WIIW Forschungsberichte Nr. 72, September 1981, statistical appendix; tabel 1)

In tegenstelling tot het 'gangbare beeld' zijn niet in elk opzicht Polen en Roemenië de bijzondere probleemgevallen. Polen heeft inderdaad in 1979 verreweg de hoogste afbetalings- en rentelast in vergelijking met de xporten naar het westen. Op de tweede plaats komt echter de DDR. De DDR lijkt, zonder dat hier veel ruchtbaarheid aan gegeven is, in grote problemen gekomen te zijn. Roemenië heeft een relatief lage debt-service ratio, maar de toename van netto schulden is er de laatste jaren het grootst. Bulgarije heeft in de afgelopen vijf jaren de toename van de netto schulden het best in de hand kunnen houden. Nu moeten niet alle schulden op dezelfde wijze gewaardeerd worden. Een deel (ongeveer 20%) van de kredieten is in het kader van zgn. compensatie-akkoorden verstrekt: westerse ondernemingen leverden apparatuur en materiaal, westerse bankkonsortia verzorgden de financiering in de veronderstelling dat het RWEH-land met door het gezamenlijk opgezette projekt voortgebrachte produkten later terug zou betalen. Verder hebben de RWEH-staten op hun beurt kredieten, soms ten dele in konvertibele valuta, aan onderontwikkelde landen verleend. De in 1970 - 1979 toegezegde netto-kredieten bedroegen 18,6 mrd. \$, waarvan in 1971 - 1977 tenminste 4,9 mrd. \$ opgenomen werd (5). In vergelijking met de westerse kredieten aan onderontwikkelde landen is dit niet veel, maar vergeleken met de schulden van RWEH-staten in het westen niet geheel te verwaarlozen.

Het is ook niet zozeer de hoogte van de RWEH-schulden die zorgen baart, als wel de snelle toename ervan. In dit opzicht zijn er, zoals uit tabel 2 blijkt, grote verschillen.

voorspellingen

Het is belangrijk te weten hoe de schulden zich in de toekomst zullen ontwikkelen. Om hieraangaand enig inzicht te krijgen zal ik gebruik maken van twee studies van het Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche (WIIW) uit 1977 en 1981 (6).

In de eerste studie maakte het WIIW een schatting van de schulden in 1980, gebaseerd op de import elasticiteiten in OECD en RWEH-staten en de verwachte groei-voeten der nationale inkomens van de OECD landen. Van de drie aldaar berekende varianten bleek de 'middenvariant', uitgaand van een importbeperking in en export-offensief vanuit de RWEH, het meest relevant. In tabel 3 worden de resultaten van deze 'middenvariant' met de werkelijke ontwikkeling vergeleken.

Tabel 3: schulden van RWEH staten in mrd. \$, schatting van het WIIW voor 1980 en werkelijke omvang

	<u>geschat</u>	<u>werkelijk</u>
Bulgarije	4,0	4,1
CSSR	5,5	4,1
DDR	10,9	10,5
Hongarije	4,1	8,1
Polen	21,1	21,0
Roemenië	4,7	8,7
Sovjet UNie	18,8	16,0
totaal	69,0	72,5

(bron: F. Levčík, B. en H. Askanas, East-West trade and CMEA indebtedness up to 1980, in: F. Levčík (ed.), International Economics - Comparisons and Interdependences, Wien - New York, 1978, pp 324,325; tabel 1. Merk op dat de cijfers van tabel 1 gekorrigeerd zijn, aangezien Levčík zich wat betreft uitgangscijfers alleen op de gegevens van het National Foreign Assessment Center baseerde)

De door het WIIW ontwikkelde methode van extrapolatie lijkt redelijk betrouwbaar wat betreft het totaal van de schulden van RWEH-staten. Ook kon op deze wijze de schuldenlast van landen waarin het ekonomies beleid zich weinig wijzigde vrij goed aangegeven worden. De schulden van Bulgarije, DDR, Polen en de Sovjet Unie ontwikkelden zich zoals verwacht. De CSSR had lagere, Hongarije en Roemenië anderzijds veel hogere schulden dan de geschatte.

Niet zo lang geleden maakte het WIIW en nieuwe schuldenschatting, nu voor 1985. Ditmaal werd met vier varianten gewerkt. Indien bedacht wordt dat ^{a.} in 1981 de aan Oost Europa en de Sovjet Unie berekende marginale interestvoet dichter bij de 10 dan bij de 15% lag, ^{b.} de ekonomiese ontwikkeling van OECD landen in het

algemeen erg tegenviel,^c de Oosteuropese landen hun inspanningen gericht op een sluitende handelsbalans verhevigden, dan is het gerechtvaardigd de werkelijke ontwikkeling te vergelijken met de variant, waarin:

- een evenwicht op de oost-west betalingsbalans in 1985 en
- een jaarlijkse toename van het Bruto Nationaal Produkt in de OECD landen van 2% in konstante prijzen verondersteld wordt.

Tabel 4: RWEH schulden, voorspelling van het WIIW voor 1981 en 1985; feitelijk resultaat ultimo 1981, in mrd. \$

	voorspeld 1981	feitelijk 1981	voorspeld 1985
Bulgarije	4,36	4,3	6,0
CSSR	4,5	4,1	8,7
DDR	11,6	11,0	18,4
Hongarije	9,7	7,5	17,1
Polen	25,0	27,0	33,6
Roemenië	8,8	11,0	17,3
Sovjet Unie	5,1	19,0	6,8

(bron: berekend naar G. Fink, op. cit. en tabel 1)

Uit een vergelijking van feitelijke uitkomst en voorspelling blijkt dat:

- de schuld van Bulgarije konform verwachting,
- de schuld van CSSR en DDR maar vooral Hongarije lager dan de verwachting,
- de schuld van Roemenië, Polen en vooral de Sovjet Unie hoger dan de verwachte was.

Wat zijn hiervan de oorzaken? De sterk toenemende schuld van Polen is met de politiek-sociale ontwikkelingen en het vrijwel geheel wegvallen van de kolen-export in 1981 plausibel. De ongunstige ontwikkeling in Roemenië is met name te wijten aan een teruglopende binnenlandse olieproductie, onvoldoende specialisatie in de industrie en wanbeheer in de landbouw. De DDR en vooral Hongarije beginnen enige vruchten te plukken van hervormingen in de organisatie van de buitenlandse handel. In de DDR zijn de 'buitenlandse handelsbedrijven' aan de industriële ondernemingen (Kombinate) toegevoegd, zodat een flexibeler exportbeleid mogelijk is. Hongarije heeft vanaf 1979 de ontwikkeling van het 'Nieuw Economies Mechanisme' weer leven ingeblazen, waardoor de ondernemingen direkter met de wereldmarkt geconfronteerd worden. Het meest opzienbarend is de ontwikkeling van de Sovjetschulden. Hiervoor zijn drie redenen:

a. De drie achtereenvolgende slechte graanoogsten. In 1981 was de graanopbrengst ongeveer 170 miljoen ton, dat was 66 miljoen ton minder dan gepland. Als gevolg daarvan moest ongeveer 30 miljoen ton geïmporteerd worden (in 1980 25, in 1979 22 miljoen ton) (7). Nu was de eerste slechte graanoogst bij de schuldenschatting van het WIIW al bekend. Er is echter een wezenlijk verschil tussen een eenmalige kalamiteit en een reeks van drie in suksessie. Door slechte oogsten in voorgaande jaren zijn bijvoorbeeld de voorraden zaaigoed gering. De graan-

tekorten zijn zodoende structureel geworden.

b. De stagnatie in de stijging van de olieprijs.

c. De dollarkredieten die de Sovjet Unie aan de Oosteuropese landen heeft verstrekt. In de jaren 1977-78 hadden de zes Oosteuropese landen een handelstekort met de Sovjet Unie van ongeveer 1 mrd. \$ per jaar, in 1979-81 was dit gemiddeld 2 mrd. \$. Daarnaast kreeg in ieder geval Polen voor 1,7 mrd. \$ in 1980 en 1,9 mrd. \$ in 1981 konvertibele kredieten om in het westen aankopen te doen (8). De Sovjet Unie wentelde de aan deze leningen verbonden lasten weliswaar gedeeltelijk op de andere Oosteuropese landen af - door minder olie te leveren zodat de Sovjet Unie zelf meer tegen konvertibele valuta op de wereldmarkt kon verkopen - maar schoot hier toch aanzienlijk bij in. Het is de vraag hoe lang en in welke mate de Sovjet Unie deze kredietgeving aan Polen zal continueren.

Tot dusver is het volgende te konkluderen:

1. Ondanks een op een sluitende handelsbalans gericht beleid bleven de Oosteuropese en Sovjet schulden in 1981 onverminderd stijgen.

2. Onrustbarend is daarbij met name de ontwikkeling in Polen, Roemenië en de Sovjet Unie. In Bulgarije, Hongarije, de DDR en CSSR zijn de schulden per hoofd van de bevolking en soms de debt-service ratio weliswaar hoger dan in de Sovjet Unie maar lijkt de toename onder controle gebracht.

Belangrijk is daarnaast de vraag hoe deze schulden zich in de toekomst zullen ontwikkelen. Daar valt niet zonder meer een eenduidig antwoord op te geven. Britse banken schrijven per jaar al 10 - 20% van hun kredieten aan Polen af (9) en Oostenrijk zal trachten het aandeel van de RWEH-landen in haar export tot 1985 te halveren omdat men geen hoop meer heeft op een volledige betaling van leveranties (10). Groot Brittannië en Oostenrijk zijn in de economische oost-west betrekkingen echter niet doorslaggevend. De westduitse banken bleken begin april bereid alsnog een soepel akkoord met de poolse regering over de schuldenregeling te tekenen: 95% van de schulden die in 1981 afgelost hadden moeten worden zijn nu eerst vanaf 1986 in zeven halfjaarlijkse parten terug te betalen. Wel moet elk jaar rente betaald worden. Een regeling over 1982 is echter vooralsnog niet in zicht, aangezien de westerse regeringen niet met de poolse staatsleiding willen onderhandelen sinds op 13 december 1981 de staat van beleg is afgekondigd (11).

De mogelijke ontwikkeling van de schulden dient nader te worden geanalyseerd. Ze is afhankelijk van ¹. de mogelijkheid Oosteuropese en Sovjet exporten op te voeren, ². de mogelijkheid haar importen in te krimpen en ³. de betalingsvoorwaarden en de rentevoet. Deze aspecten zullen nu verder uitgewerkt worden.

export van Oost Europa en de Sovjet UNie

De exportstructuur van de Sovjet Unie en van de Oosteuropese landen verschilt aanzienlijk. De problematiek van wapenexport, scheepvaart, verzekeringen, transferbetalingen van familieleden en westerse overheden moet hier buiten beschouwing blijven. De veelal niet geregistreerde handel en deze diensten leveren, naar vermoed, de RWEHlanden netto deviezen op, waarbij echter van een afname van het positief saldo sprake is (12).

In 1976-80 bestond 75% van de Sovjetexport naar het geïndustrialiseerde westen uit grondstoffen en energie (SITC 2,3), terwijl deze uit de kleine oosteuropese landen voor 14,7% uit voedingsmiddelen (SITC 0,1,4), 26,9% uit grondstoffen en energie, 7,4% uit chemiese produkten, 21,7% uit ijzer, staal en textiel (SITC 6), 14,5% uit machines en transportmiddelen en 15% uit overige industriële goederen bestond. De belangrijkste netto export van two-digit geklassificeerde produkten (dat wil zeggen samengestelde produktgroepen zoals 'niet-elektrische machines' met het SITC nummer 71) blijkt uit tabel 5.

Tabel 5: netto export van belangrijkste produktgroepen in mrd. \$, 1980, van de Sovjet Unie en de kleine Oosteuropese landen naar het geïndustrialiseerde westen:

van de Sovjet Unie		van de kleine Oosteuropese landen	
ruwe olie, olieprodukten	13,8	geraffineerde olie, olieprodukten	2,7
gas	2,0	vlees	1,4
non-metallic mineralen	1,0	kolen	1,0
non-ferro metalen	0,5	kleding	1,0
textiel garens	0,5		

(bron: berekend naar Economic Bulletin of Europe 33 no. 4, New York 1981)

Er zijn twee redenen waarom deze exporten niet zo snel toe kunnen nemen:

1. De energie export wordt belemmerd door de stijgende winningskosten en de noodzaak voor winning en transport westerse technologie te gebruiken. Dit belemmert niet alleen de export van de Sovjet Unie, maar indirect ook van de Oosteuropese landen aangezien deze vanaf 1981 per jaar minder olie door de Sovjet Unie geleverd krijgen dan in 1980.

2. De uitvoer van textiel, kleding, vlees, ijzer- en staalprodukten en in wat minder mate van schoeisel, papier en chemiese vezels stuiten op kwantitatieve invoerbepalingen van de EEG, die krachtiger zijn en per jaar het minst afnemen voor goederen waarvan het exportpotentieel van Oosteuropese landen groter is (13). Ook de ondertekening van de GATT akkoorden heeft de CSSR, Polen, Hongarije en Roemenië niet zoveel opgeleverd (14). In toenemende mate is er van 'anti-dumping' procedures sprake: tussen 1970 en 1977 in de EEG gemiddeld drie per

jaar, in 1978 39, in 1979 21. De Verenigde Staten verleenden alleen Polen, Roemenië en Hongarije - de laatste eerst in 1978 - de status van Most-Favoured Nation. Tegen Roemenië werden echter ook anti-dumping procedures aangespannen (vanwege de staalexport) en verdere worden overwogen. De EEG heeft onlangs anti-dumping procedures ten aanzien van de import van elektromotoren en chemische produkten gestart (15). Vanwege het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EEG worden importen van landbouwprodukten extra belast (om een deel van de ksoten te dekken), wat op feitelijke protektie neerkomt.

Om verdere anti-dumping procedures en kwantitatieve restrikties te ontgaan zijn sommige Oosteuropese landen er toe overgegaan 'export beperkende akkoorden' te tekenen; deze omvatten de maximaal te exporteren hoeveelheden en soms ook minimum prijzen. Als eerste kwam de EEG met Polen en Roemenië een maximale textielhandel overeen, later volgden afspraken tussen de EEG en de CSSR, Hongarije, Polen en Roemenië over staaluitvoer. In 1981 sloten Bulgarije, Roemenië, Hongarije en de CSSR in het kader van de Multi-Fibre-Agreements een export beperkend akkoord met wederom de EEG (16).

Tenslotte hebben de Oosteuropese landen te kampen met toenemende konkurrentie met Derde Wereldstaten als Hong Kong, Zuid Korea, Mexico, Singapore en Taiwan. De import van industriële produkten (SITC 6) in de EEG uit de Derde Wereld vernegenvoudigde in 1970-78, die uit de Tweede Wereld verzesvoudigde slechts.

importen in Oost Europa en de Sovjet Unie

De importstructuur van Oost Europa en de Sovjet Unie wat betreft haar handel met het geïndustrialiseerde westen komt in vergaande mate overeen. In 1976-80 bestond resp. 32 en 35% van deze import uit machines en transportmiddelen, 25 en 29% uit met name ijzer, staal en textiel (SITC 6), 16 en 10% uit chemische produkten en 12 resp. 15% uit met name granen en veevoer (SITC 1). De belangrijkste netto exporten van het geïndustrialiseerde westen blijken uit tabel 6.

Tabel 6: netto export van belangrijkste produktgroepen in mrd. \$, 1979/80, van het geïndustrialiseerde westen naar de Sovjet Unie en de kleine Oosteuropese landen

	naar de Sovjet Unie		naar de kleine Oosteuropese landen
niet-elektrische machines	3,9 (1979)	niet-elektrische machines	2,9 (1979)
staal en staalprodukten	3,5 (1980)	granen	1,6 (1980)
granen	3,0 (1980)	elektrische machines	0,7 (1979)
elektrische machines	1,1 (1979)	basischemie	0,7 (1980)
transportmiddelen	0,4 (1979)	plastics	0,7 (1980)
textiel	0,4 (1979)		

(bron: als tabel 5)

De Oosteuropese landen en de Sovjet Unie zouden deze importen alleen zeer geleidelijk kunnen terugschroeven. Een sterke en snelle daling zou desastreuze gevolgen hebben voor haar nationaal inkomen en exportpotentieel.

betalingen voorwaarden en rentevoet

De RWEH landen hebben de laatste jaren, zoals vele andere, te maken met stijgende rentevoeten. In 1975 was de gemiddelde interest voor hun schulden 5%, in 1978 6%, in 1980 7,8%. Begin 1982 varieerden de rentevoeten tussen de 8,5 en 11%.

Tabel 7: rentevoet op door westerse overheden gegarandeerde exportkredieten aan RWEH landen

	<u>looptijd van 2 tot 5 jaar</u>	<u>van 5 tot 8½ jaar</u>
vanaf maart 1977	7,25%	7,75%
vanaf januari 1980	8,0 %	8,5 %
vanaf november 1981	10,5%	11,0 %

(bron: A. Shlaim en G.N Yannopoulos, The EEC and Eastern Europe, Cambridge etc., 1978, p. 200 en Economic Bulletin of Europe 33 no.4, op. cit., p. 2.12 (Pre-Publication Text))

Een gemiddelde rentevoet van bijvoorbeeld 9% over 1981 zou geresulteerd hebben in een rente van 5,5 mrd. \$ voor Oost Europa en 2,1 mrd. \$ voor de Sovjet Unie inclusief de RWEH banken. Dit is nog maar een lage schatting, aangezien vermoed wordt dat alleen Polen al in 1982 3 à 4 mrd. \$ rente zal moeten betalen. De rentebetaling van de kleine Oosteuropese landen is groter dan het handelstekort dat in welk jaar in 1970-81 dan ook met het geïndustrialiseerde westen gesignaleerd is.

Daarnaast is het steeds moeilijker voor deze landen om nieuwe kredieten te krijgen. De voorwaarden verscherpen, de aflossingstermijnen volgen elkaar sneller op of er wordt in 't geheel geen geld meer verstrekt zoals de DDR bij haar meest recente poging een ~~Eurowa~~ ^{wa}ralening te krijgen moest konstaten.

Konklusie: indien de huidige ontwikkelingen geëxtrapoleerd worden, zullen:

- hetzij de westerse banken in het geheel geen kredieten meer gaan verstrekken, zodat de RWEH-import van machines en voedsel moeilijker of zelfs onmogelijk wordt en de groei cijfers blijven dalen. Hierdoor zou de politiek-sociale onrust niet tot Polen beperkt blijven. In Roemenië is reeds van openlijke protesten sprake. De economiese situatie zou mogelijkerwijs zodanig verslechteren dat de rente- en aflossingsbetaling tenminste door enkele landen gestaakt moet worden.

- hetzij de westerse banken wel kredieten blijven verstrekken, maar de Oosteuropese schulden tenminste tot 1985 in snel tempo blijven oplopen, zodat dubieus is of deze wel terugbetaald zullen worden.

De vraag is nu of er geen beter scenario denkbaar is dan de voorgaande.

ander scenario mogelijk?

Een ander scenario zou uitgaan van de veronderstelling dat er tussen Oost en West Europa niet alleen belangentegenstellingen, maar ook -overeenkomsten bestaan. Deze zijn:

- een niet al te groot betalingsbalanstekort van de kleine Oosteuropese landen en de Sovjet Unie, aangezien deze niet op voorraden konvertibele valuta kunnen terugvallen teneinde een groot handelstekort te financieren en op korte termijn geen grote overschotten in hun handel met de onderontwikkelde landen kunnen realiseren,
- het voorkomen van een ineensorting van de oost - west handel,
- terugbetaling van de verleende kredieten.

Het alternatieve scenario zou dienen te omvatten:

- a. de capaciteit van RWEHlanden om te exporteren,
- b. de bereidheid van vooral de EEG om te importeren,
- c. een oplossing van de financiële knelpunten.

De capaciteit van de RWEHlanden om naar het geïndustrialiseerde westen te exporteren is afhankelijk van verschillende factoren: ^{1.} de bereidheid daartoe, ^{2.} de mogelijkheid daartoe. Het eerste punt is niet zo vanzelfsprekend als het mogelijk is. In een land als Hongarije, wat toch doorgaat voor één van de meest op het westen georiënteerde RWEHlanden wordt onder ekonomen een heftig debat gevoerd over de vraag of, gezien de blijkbare onmogelijkheid op de wereldmarkt met succes te opereren, geen nieuwe 'inward looking policy' gewenst is (17). Vooralsnog richten de Oosteuropese landen hun belangrijkste inspanningen echter op het sluiten van de westelijke handelsgap door middel van exportbevordering. Een op meer intra-RWEH handel gerichte politiek zou immers weinig oplossen. De Oosteuropese industrie zou niet in staat zijn zèlf een nieuwe groei impuls aan haar economieën te geven. De industriële sectoren die technies geavanceerde produkten maken (bijvoorbeeld de elektroniese industrie in de DDR) zijn onmogelijk in staat de Oosteuropese markt in voldoende mate te voorzien. De doorsnee in Oost Europa geproduceerde produktiemiddelen hebben zoveel nadelen - zwaar in gewicht, hoog energieverbruik - dat bij een inward-looking policy een omslag van de huidige geringe groei van het nationaal produkt in een daling onvermijdelijk zou zijn. De kleine Oosteuropese landen zullen vooralsnog zeker trachten westerse machines te blijven importeren. Ook de Sovjet Unie blijft voorlopig naar het verre westen kijken. In de tweede helft van de jaren tachtig kan dit land op 7 à 10 mrd. \$ gasopbrengsten (huidige prijzen) rekenen.

Al met al mogen we aannemen dat zeker in de eerstkomende twee à vier jaren de RWEHlanden hun export naar het geïndustrialiseerde westen zoveel mogelijk zullen verhogen. Ekonometrische schattingen (18) tonen aan dat voor het totaal der Oosteuropese exporten naar het westen de aanbod-faktor (de beschikbaarheid) niet het belangrijkste knelpunt is. Bij striktere sancties van het westen op uitvoer van bepaalde hoogwaardige technologieën zou dat kunnen veranderen.

Minder gunstig staat het met de importbereidheid van het westen. Ekonometrische schattingen van de Verenigde Naties gaven aan dat, naast de totale vraag naar importgoederen en de relatieve prijs van Oosteuropese produkten (in vergelijking met de aanbodprijs van concurrenten), bij intermediaire goederen en konsumptiegoederen kwantitatieve restricties bepalend zijn voor de importen van het geïndustrialiseerde westen uit Oost Europa (19). In het belang van de politieke stabiliteit in Europa en van het westerse bankwezen - dat in de eerste scenario's een deel van haar kredieten niet terugbetaald zou krijgen - zou de EEG in dezen haar beleid moeten heroverwegen. Het blijft immers merkwaardig tegelijkertijd het gevaar te lopen verleende kredieten niet terug te krijgen en de produkten die deviezen op moeten brengen waarmee de schulden afgelost zouden kunnen worden te weren. Besprekingen met de RWEH - die tot nu toe afgehouden zijn zijn - zouden een belangrijke stap in deze richting zijn (20).

Blijven de financiële knelpunten. Ook een scenario dat betalingsbalansevenwicht in 1985 en RWEHoverschotten in daaropvolgende jaren voorziet rekent de eerstkomende jaren verder oplopende schulden voor. Westerse banken worden steeds aarzender deze te financieren, hoewel hier ten dele van een paniekeractie sprake is.

Omdat jarenlang rotsvast in de betrouwbaarheid en stabiliteit van Oosteuropese schuldenaars vertrouwd is komt de huidige financiële crisis hier hard aan.

Duidelijk is geworden dat veel kredieten niet efficiënt zijn aangewend. Zo werden Poolse managers in de eerste plaats beoordeeld naar de hoeveelheid westerse kredieten die ze binnen wisten te halen - en niet naar wat daar mee gebeurde - en hebben de Poolse licentie aankopen haar aanzienlijk meer gekost dan opgeleverd (21). Dat kan zo niet doorgaan. Anderzijds waren in juni 1981 de netto bank schulden van de Oosteuropese landen én de Sovjet Unie toch weinig hoger dan die van een land als Mexico of Brazilië alleen (resp. 45 en 40 mrd. \$ voor de laatste twee).

Het gaat meer om de ongelukkige tijdsopbouw van de Oosteuropese schulden: deze zijn relatief kortlopend en het leeuwendeel moet de komende twee jaar afgelost worden. Onvoldoende aflossing of eventuele insolventie van Oosteuropese landen zou met name Britse, Oostenrijkse, Franse en West Duitse banken in aanzienlijke problemen kunnen brengen. Omdat de leningen doorgaans door banksyndikaten zijn verstrekt zou een kettingreactie van wanbetalingen niet denkbeeldig zijn.

westeuropees hulpprogramma

Om het gevaar van verdergaande paniekeracties te verminderen zou naast de Bank for International Settlements in Basel - die gegevens van westerse banken verzamelt - een gemeenschappelijke overheidsinstantie opgericht kunnen worden. In maart 1981 is iets dergelijke gesuggereerd door de Oostenrijkse monetaire specialist Zwass (22). Deze organisatie zou niet alleen exportkredieten dienen te reguleren, maar daarnaast een plan op kunnen stellen dat als 'financieel hulpprogram onder voorwaarden' omschreven kan worden. Hiermee zouden de westerse overheden

de stimulerende rol die ze vooral in 1969-73 inzake de oost - west betrekkingen speelden - die vervolgens door de banken werd overgenomen - opnieuw oppakken. Een westeuropese hulpprogram zou een combinatie kunnen zijn van overheidskredieten en een vermindering van 'grijze importrestrikties'. De Oosteuropese landen zouden er economiese verplichtingen zoals informatieverschaffing over de betalingsbalans, sanering van overheidsfinanciën in sommige landen (Polen, Roemenië) en produktie afspraken tegenover moeten stellen.

Daarnaast zou onderzocht moeten worden in welke mate de handelssystemen van Oosteuropese landen efficiënter georganiseerd kunnen worden, zonder dat dit als politieke 'inmenging in binnenlandse aangelegenheden' wordt aangemerkt. Oosteuropese landen zullen het niet akseptereren dat in het kader van een dergelijk program getracht zou worden een totale hervorming van de economiese systemen in deze landen af te dwingen. Er zijn echter niet onbelangrijke deelveranderingen denkbaar, die tesamen een konsistent hervormingspatroon op zouden leveren en die niet strijdig zijn met systeemveranderingen die zich op dit moment in deze landen aftekenen. Een dergelijke hervorming zou kunnen omvatten:

- een grotere bevoegdheid van Oosteuropese ondernemingen zelfstandig te exporteren (zelfs in Bulgarije en de DDR wordt deze mogelijkheid niet uitgesloten),
- een koppeling van winsten van ondernemingen en buitenlandse handelsbedrijven aan prijzen op de wereldmarkt (23).

De Oosteuropese politici hechten zo sterk aan een zoveel mogelijk op peil houden van de levensstandaard dat veranderingen in deze richting in het kader van een groter hulpprogram niet ondenkbaar zijn. Door dergelijke veranderingen, gekoppeld aan een betere marketing van Oosteuropese produkten en uitbreiding van de 'co-operatie' produktie (samenwerking in produktie van ondernemingen in oost en west) naar met name de lichte industrie is het tenminste mogelijk de oost - west handel in konstante prijzen op peil te houden en haar inkrimping te voorkomen. Een sterke toename van de oost - west handel lijkt ook in dit scenario echter uitgesloten.

De Economische Commissie van Europa van de Verenigde Naties (UNECE) zou in dit programma een belangrijke rol kunnen spelen. De Sovjet Unie zou niet aan het hulpprogramma deelnemen - dit land kan niet serieus als 'hulpbehoevend' beschouwd worden - maar wel als waarnemer aanwezig zijn. Op deze wijze zouden tenminste twee klippen te omzeilen zijn:

1. Het 'IMF probleem': Roemenië is lid van het IMF, Hongarije en Polen hebben daartoe aanvragen ingediend. In de huidige omstandigheden is wel denkbaar dat enkele kleinere Oosteuropese landen lid van het IMF en de Wereldbank zouden worden, maar is niet goed voor te stellen hoe een kollektief lidmaatschap van de RWEHlanden er uit zou moeten zien (24). Sommige landen zouden niet willen (DDR, Sovjet UNie), maar - zoals ook bij de GATT al gebleken (25) - de IMF is nu eenmaal niet op planekonomieën ingesteld.

2, Het 'Marshallhulpprobleem': aan de Marshallhulp waren zeer duidelijke politieke voorwaarden verbonden, zodat ze een splitsing van Europa in een westelijk en oostelijk deel versnelden. Deze politieke voorwaarden zouden nu zo minimaal mogelijk moeten zijn.

Een dergelijk plan zou niet alleen voor Oost Europa voordelig zijn. Terugbetaling van de huidige schulden zou verzekerd zijn. De export naar Oost Europa zou niet behoeven in te storten. Een nieuwe fase van 'inward looking policy' van de Oost-europese landen zou vermeden kunnen worden. En - niet het onbelangrijkste - het krisispotentieel in de oost - west verhoudingen zou verminderd worden de de politieke stabiliteit in dit werelddeel zou er mee zijn gediend.

noten

1. In dit paper wordt met (kleine) Oosteuropese landen bedoeld de DDR, CSSR, Polen, Hongarije, Bulgarije en Roemenië. Onder de RWEH (Raad voor Wederzijdse Economische Hulp, ook wel: Comecon) worden in dit paper deze zes staten en de Sovjet Unie begrepen. In werkelijkheid zijn ook Cuba, Mongolië en Vietnam lid van de RWEH. Deze blijven hier buiten beschouwing.
2. Vgl. M. Bornstein, Issues in East-West Economic Relations, in: M. Bornstein, Z. Gitelman and W. Zimmerman, East-West Relations and the Future of Eastern Europe, London, 1981, p. 33
3. Vgl. M. Bornstein, op. cit., p. 39 en J. Stankovsky, Ost - West Handel 1980 und Aussichten 1981, WIIW Forschungsberichte Nr. 68, Wien, April 1981, pp 20 - 21.
4. Ik ga niet in op het eventuele voor- of nadeel van individuele indicatoren. Vgl. daartoe bijvoorbeeld G. Fink, op.cit, pp 5 - 11.
5. UNECE, Economic Survey over 1979, New York, 1980, table 6.4 in de Prepublication Text; J. Bethkenhagen e.a., DDR und Osteuropa, Opladen 1981, p. 316.
6. F. Levčik, B. en H. Askanas, op. cit., pp 324 - 341 en G. Fink, op. cit.
7. The Economist, 6 maart 1982
8. The Economist, 6 februari 1982
9. The Economist, 30 januari 1982
10. Handelsblatt, 7 april 1982
11. The Economist, 6 maart 1982
12. Vgl. de jaarlijkse Economic Surveys van de UNECE
13. Zie Economic Bulletin of Europe, UNECE, 33 no. 4, New York 1981, p. 2.37 (Pre Publication Text) ; J. Bethkenhagen e.a., op.cit., p 163 en Th. A. Wolf, Progress in removing barriers to East - West trade: an assessment, in: F. Nemschak (ed.), East - West European Economic Interaction, Wien - New York, 1977, pp 111 - 129.

14. Zie de omvangrijke studie van M.M. Kostecki, *East - West Trade and the GATT System*, London and Basingstoke, 1979.
15. M. Lavigne, *La C.E.E. peut-elle reserrer ses liens commerciaux avec les petits pays du Comecon?* in: *Le Monde Diplomatique*, januari 1982, p. 7 en *Handelsblatt*, 6 april 1982.
16. Zie M. Bornstein, op.cit., p. 52 en K.C. Taylor, *Import protection and East-West trade: a survey of industrialized country practices*, in: *East European Economies post-Helsinki*, Papers submitted to the Joint Economic Congress of the United States, Washington DC, 1977, pp 1132 - 1174.
17. Zie het verslag daarover van A. Nagy, *Growth and Trade: the Hungarian case*, in: M. Bornstein, Z. Gitelman en W. Zimmerman, op.cit., p 215 en de beargumenteerde stellingname van A. Köves, *Turning Inward or Turning Outward, Reflections on the Foreign Economic Strategy of CMEA Countries*, in: *Acta oeconomica* 1981, no. 1 - 2, pp 51 - 70.
18. *Economic Bulletin*, op.cit., pp 3.19 - 3.44
19. *Economic Bulletin*, op.cit. en M. Bornstein, op.cit., p. 36
20. Zie over de verhouding van EEG en RWEH - waarbij aanvankelijk de RWEH wigerde de EEG te erkennen en later de rollen werden omgedraaid - P. Marsh, *The development of relations between the EEC and the CMEA*, in: A. Shlaim and G.N. Yannopoulos, op.cit., pp 26 - 69. De meeste westerse onderzoekers zijn het er wel over eens dat het nu aan de EEG is om verdere toenaderingspogingen te doen, vgl. J. Bethkenhagen e.a., op.cit., p 175.
21. Zie St. Gruzewski, *Sources of foreign indebtedness and those responsible for it* en J. Monkiewicz, *The role of licenses in Polish foreign trade from 1971 to 1978*, in: *Soviet and Eastern European Foreign Trade*, Winter 1981/82.
22. A. Zwass, *Poland's difficult negotiations to reschedule its western credits*, in: *Soviet and Eastern European Foreign Trade*, Winter 1981/82.
23. In Hongarije zijn de eerste stappen hiertoe al gezet en ook poolse econoomen pleiten er voor. Vgl. W. Trzeciakovski, *Solving Poland's Foreign Trade Problems*, in: M. Bornstein, Z. Gitelman, W. Zimmerman, op. cit., pp 242 - 251.
24. Zie met name de konklusie van Zwass' studie over dit vraagstuk. A. Zwass, *Monetary cooperation between East and West*, New York, 1975, p. 254.
25. Vgl. M.M. Kostecki, op.cit.

IN 1981 REEDS VERSCHENEN:

- 96 B.B. Van der Genugten
Central limit theorems for least squares estimators in linear regression models including lagged variables.
- 97 A.J.M. Swanenberg
Rationing and price dynamics in a simple market-game.
- 98 A.J. Hendriks
Theoretische en praktische problemen van het distributieplanologisch onderzoek.
Referaten themadag RSA op 14 mei 1981.
- 99 A.J.J. Talman en L. Van der Heyden
Algorithms for the linear complementarity problem which allow an arbitrary starting point.
- 100 J.P.C. Kleijnen
Cross-validation using the t statistic.
- 101 J.P.C. Kleijnen
Statistical aspects of simulation: an updated survey. Version 1.
- 102 Dr. Wim G.H. van Hulst
On the concept of divergence in the theory of industrial organization.
- 103 H. Gremmen, T. van Bergen, J. Hotterbeekx
Waar liggen de Nederlandse comparatieve voordelen? Voorlopige versie.
- 104 A.L. Hempenius en P.G.H. Mulder
Multiple Failure Rates and Observations of Time Dependent Covariables.
(Part 1: Theory.)
- 105 M.H.C. Paardekooper
A Newton-like method for error analysis. Applied to linear continuous systems and eigenproblems.
- 106 G. van der Laan en A.J.J. Talman
Note of the path following approach of equilibrium programming.

IN 1982 REEDS VERSCHENEN:

107 Aart J. de Zeeuw

Hierarchical decentralized optimal control in econometric
policy models.

108 Arie Kapteyn en Tom Wansbeek

Identification in Factor Analysis.

109 G. van der Laan en A.J.J. Talman

Simplicial Algorithms for finding Stationary Points, a unifying
description

Bibliotheek K. U. Brabant

17 000 01059806 9